

An aerial black and white photograph of an industrial complex. In the foreground, a large, multi-story white building with many windows is situated on the left bank of a river. To its right, there are several smaller, rectangular industrial buildings. A tall, thin chimney stack rises from the middle ground. The river flows through the center of the image, with a large pile of debris or rubble on the right bank. In the background, a residential area with many small houses is visible. The overall scene depicts a historical industrial site.

Cultuurhistorische Verkenning

Chromosterrein Krommenie

Erfgoed Zaanstad
Oktober 2018
Joost van den Ham

FABRIEK „NOORD“

CONCEPT

Inhoudsopgave

1	Opgave.....	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Begrenzing van het gebied.....	4
1.3	Leeswijzer	4
2	Ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van Krommenie.....	5
2.1	Krommenie.....	5
2.2	Fabricage zeildoeken	7
2.3	Van Leyden en Zn.....	7
2.4	Chromos	11
2.5	Knijnenberg.....	11
2.6	Bouwgeschiedenis perceel.....	12
3	Waardering	19
3.1	Huidige situatie.....	19
3.2	Waardering	23
4	Aanbevelingen.....	23
5	Bronnen	25

1 Opgave

1.1 Aanleiding

Het gebied in Krommenie langs de Nauernasche Vaart is in ontwikkeling. Bedrijvigheid trekt steeds meer weg uit deze voormalige industriezone en het gebied verkleurd naar woningbouw. Zo ook het leegstaande terrein van de voormalige drukkerij Chromos.

1.2 Begrenzing van het gebied

Het te behandelen gebied in deze cultuurhistorische verkenning bevat het terrein van de voormalige Chromosdrukkerij gelegen tussen de Noordervaartdijk en de Zuiderhoofdstraat in Krommenie. Het perceel ligt aan de oostzijde aan de Noordervaartdijk nummer 2 en sluit aan de westzijde aan op het Spinderspad. Het adres Zuiderhoofdstraat 76 is onderdeel van het plangebied.

Begrenzing van het gebied gearceerd in geel.

1.3 Leeswijzer

De cultuurhistorische verkenning begint met de beschrijving van de ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van Krommenie. Vervolgens wordt de ontwikkeling van het perceel beschreven en deze wordt toegelicht aan de hand van de bouwgeschiedenis. De waardering wordt vanuit de bestaande situatie opgezet en afgerond met aanbevelingen voor de toekomst.

2 Ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van Krommenie

2.1 Krommenie

De eerste schriftelijke vermeldingen dateren uit de tweede helft van de 13e eeuw (1250-1300), maar er was al eerder sprake van duurzame bewoning in dit gedeelte van de Zaanstreek. Uit vondsten blijkt dat al in de 11e eeuw bewoning was in het gebied bij Krommenie. De boeren ontgonnen het moeras vanaf het Cromme Ije (nu: de Kil, de Noorder- en Zuiderham) richting de huidige Nauernasche Vaart. Ook hier stonden de eerste boerderijen kris kras door het hele gebied. Resten van deze eerste middeleeuwse boerderijen zijn nog te vinden in de bodem van weilanden bij Krommenie. Vanaf de 13e eeuw concentreerde de bewoning zich langs de ontginningsdijk. Vondsten langs het Vlietsend bewijzen dit. Sommige huizen of boerderijen werden op terpen gebouwd. Zo ontstond de noord-zuid gerichte, lintvormige bebouwing van Krommenie, het huidige Vlietsend, Zuiderhoofstraat, Noorderhoofdstraat en de Uitweg. Als gevolg van de voortgaande bodemdaling verdween rond 1500 alle akkerbouw uit Krommenie en werd veeteelt het hoofdmiddel van bestaan. In deze eeuwen was Krommenie een agrarisch lintdorp. Pas aan het einde van de 16e eeuw veranderde dit.

Zoals bekend floreerden in de Zaanstreek de scheepsbouw en aanverwante industrieën in de 17e eeuw. Gerelateerd daaraan ontwikkelde zich in Krommenie en Assendelft de zeildoekweverij, waar zowel voor de scheepsbouw en -vaart als ook voor de molenindustrie zeildoek werd gemaakt. Over de oorsprong van de zeildoekweverij in de noordelijke Zaanstreek is weinig bekend. In 1597 hielden 58 inwoners van Krommenie en Krommeniedijk zich bezig met spinnen en weven van linnen. Het is niet ondenkbaar dat deze mensen zich gingen toeleggen op het weven van zeildoeken toen de vraag hiernaar kwam en bleef toenemen in de 17e eeuw. Onder "zeildoekweverij" wordt overigens het hele proces van bewerkingen en behandelingen van hennep tot zeildoek bedoeld. Daaronder vielen de hennepklopperij, de hekelarij, de spinnerij, de garenkokerij (of "ziederij"), de weverij en de rolrederij. Aan het einde van de 17e eeuw en in de 18e eeuw kwam de overgrote meerderheid van het zeildoek op de Nederlandse schepen uit het noorden van de Zaanstreek, vooral uit Krommenie. In de zeildoekweverij vonden duizenden mensen werk, zowel binnen als buiten Krommenie. Het organiseren van de zeildoekproductie werd gedaan door rolreders. Zij organiseerden zowel de productie als de verkoop van de zeildoeken.

Het aantal inwoners van het dorp nam in deze tijd in omvang toe en per jaar werden gemiddeld 2 huizen bijgebouwd. Om deze nieuwe panden een plek te kunnen geven werden haaks op het lint, aan weerszijden, een aantal paden aangelegd. Hierlangs werden de nieuwe huizen gebouwd. Ook langs de weg naar Wormerveer (Padlaan) en Bus en Dam (Heiligeweg) verrezen woningen. Op de open stukken land die over waren werden de gewassen garen gedroogd. Het kloppen van hennep gebeurde in hennepklopmolens, waarvan de eerste in 1600 in gebruik werd genomen. In 1651 stonden er vijf van dit soort molens in Krommenie. Daarnaast stonden er vier in Wormer en vier in Assendelft/Westzaan. Buiten hennepkloppers was de molenindustrie niet van grote betekenis in Krommenie.

Ook in de eerste helft van de 18e eeuw was de productie van zeildoek nog hoog. Jaarlijks werden ongeveer 30.000 rollen zeildoek geproduceerd. Uit deze tijd dateren dan ook de mooie houten en stenen pronkgevel in de Lodewijkstijlen. Pas toen het slechter ging met de scheepsbouw in Zaandam, na 1739, ging het logischerwijs ook slechter met de industrie van de zeildoekweverij. Toch hield de industrie nog stand in de 18e eeuw, omdat het een nationale industrie was geworden. De producten werden door de hele Republiek en in alle overige landen van West- en Noordwest-Europa afgenomen. Krommenie verzorgde in 1769 75% van de productie van zeildoek in de Republiek. Toch

liep de nijverheid verder terug, maar bleef wel bestaan. De bevolking nam af en daarmee ook de bebouwing. Maar dankzij de rijkdom van de rolreders werden rond 1800 de fraaiste Zaanse panden van de hele Zaanstreek neergezet langs de Noorder- en Zuiderhoofdstraat, langs het oude lint van Krommenie dus.

Toen het zeilschip steeds meer plaats maakte voor het stoomschip en ook molens verdwenen, liep de zeildoekweverij opnieuw sterk terug. Echter, de economie leefde met de industrialisatie juist op. Uit de zeildoekweverij ontstond de linoleumfabricage en de fabricage van blikken nam hoge vlucht vanwege de komst van de voedingsindustrie. Langs de Nauernasche Vaart verrezen grote fabrieken.

De bevolking nam weer toe. Toen in 1901 de woningwet van kracht werd ontstonden vanuit de hoofdstraat enkele nieuwe dwarsstraten met stenen woonhuizen. De Prins Hendrikstraat en de Emmastraat zijn de eerste ontwikkelingen die vanuit deze nieuwe manier van bouwen voor uitbreiding zorgde. Omdat Krommenie in deze periode een beperkt aantal inwoners had was het niet noodzakelijk een uitbreidingsplan van de gehele gemeente op te stellen. Zo werden de benodigde uitbreidingen als deelontwerpen uitgevoerd direct aan de bestaande paden. De buurten Blok en Oranjebuurt zijn hier nog voorbeelden van. Met deze ontwikkelingen is de eerste aanzet naar stedenbouw, het creëren van buurten gemaakt.

Het nu zuidelijkste deel van Krommenie bestaande uit de Weiver, Vlietsend en de Spoorbuurt behoorde lange tijd tot de gemeente Assendelft. Dit deel werd met de aanleg van eerst de spoorlijn in 1869 en later de Provinciale weg steeds verder van Assendelft afgesneden. Na lang steggelen is dit gebied alsnog in 1965 aan Krommenie toegevoegd. Het dorp was in die tijd uitgegroeid tot de tweede gemeente in de regio. Met uitbreidingen vooroorlogs aan de westzijde van de Hoofdstraat ging met de name de ontwikkeling na de Tweede Wereldoorlog heel snel. Grote uitbreidingswijken vanuit de wederopbouw zorgde voor een grote aanwas van inwoners. Met Bomenbuurt en de Vogelenbuurt was vooroorlogs al een tweede noord-zuid as in het dorp gerealiseerd. Naoorlogs werd met de Rosariumbuurt en de completering van de Snuiverbuurt deze groei doorgezet. In de jaren '70 in het bebouwen van de Noorder- en Zuiderham de westerlijke grens van de gemeente bereikt.

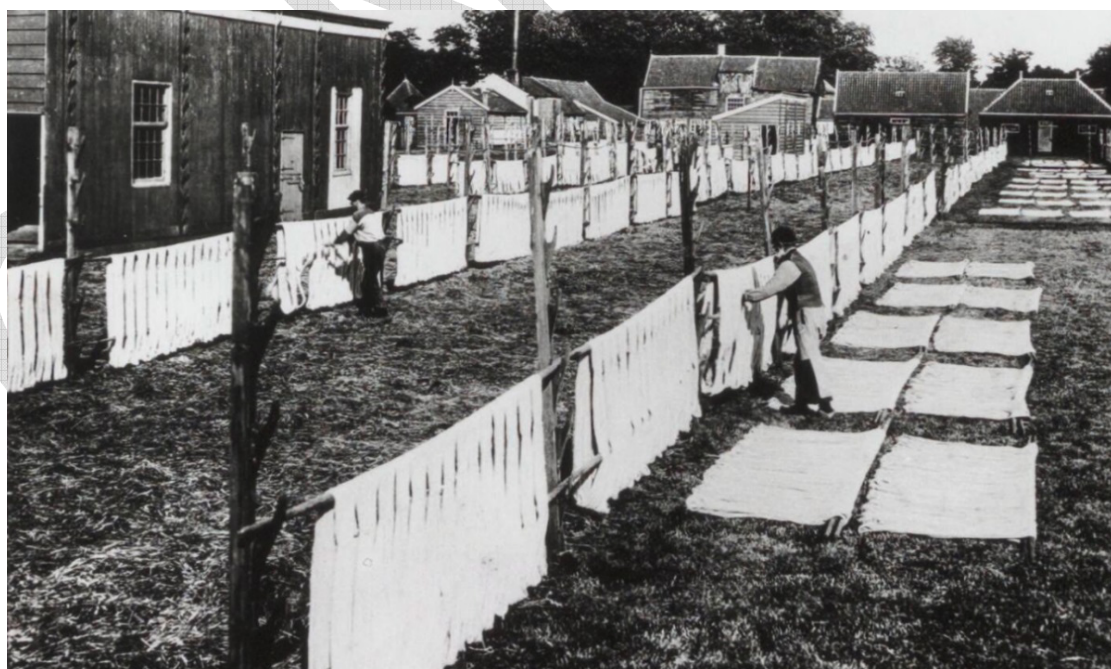
Ondanks de grootschalige ontwikkelingen is de oude structuur van het dorp met het lange noord-zuid georiënteerde lint met dwarspaden en bebouwde uitvalswegen naar de nabijgelegen dorpskernen goed herkenbaar gebleven. Met het toevoegen van grootschalige woonwijken is telkens een nieuwe noord-zuid lijn toegevoegd met een eigen ontsluiting.

2.2 Fabricage zeildoeken

Rolreders kochten hennep op in het Oostzeegebied, of in de Lopiker-, Krimpener- en Alblasserwaard waar het werd verbouwd op speciale hennepakkers. De opgekochte hennepstengels werden per schuit in schoven naar de Zaanstreek of het Schermereiland gebracht. In beukmolens werden de hennepstengels geplet. Hierna werd het gehekeld, waardoor de vezelbundels zo fijn mogelijk verdeeld werden. De gehekelde hennep werd daarna in de centrale werkplaats van de rolreder, het zied- of spinhuis, tot garens gesponnen en op klossen gespoeld. Het spinwerk vond ook vaak plaats bij de arbeiders thuis. Na het spinnen werden de garens in het ziedhuis gekookt in een loogoplossing waardoor ontkleuring van de vezels plaatsvond. Vervolgens werden de bundels garen opgehangen aan garenstokken, in de buitenlucht gedroogd en daarna gebleekt. Het volgende stadium was het weven op een weefgetouw, wat plaats vond in het achterhuis of een schuur van de thuiswerker. Uiteindelijk ontstond er dan een eindproduct, een rol van ongeveer 34 meter.

2.3 Van Leyden en Zn.

Van der Leyden was een belangrijke weverij van zeildoek en heeft lange tijd de fabricage op het huidige perceel bepaald. Het bedrijf is opgeheven in de jaren '60 van de 20^e eeuw. Het geslacht van Leyden was in Krommenie al in de 18^e eeuw betrokken bij de fabricage van en de handel in zeildoek betrokken. Zo was Pieter van Leyden, rolreder en 'fabriekur in 1767 een der requestanten die zich bezig hield met de totstandkoming van een betere controle van de lengte van de rollen zeildoeken. Gerrit Klaas van Leyden was een van de 18 comparanten die in 1797 betrokken waren bij de beukmolens. De zeildoekfabrikanten hadden deze hennepkloppers gezamenlijk in eigendom en exploitatie. In 1840 kreeg de firma Gebroeders van Leyden octrooi op een methode om lichtere kwaliteit zeildoeken te vervaardigen. Dit betrof een zeer belangrijke uitvinding, hiervoor was het alleen mogelijk om Hollandse dikke, zware en grauwe doeken te weven terwijl voor de 19^e eeuwse snelle schepen steeds meer lichter doek nodig was en wat toen uit het buitenland gehaald moest worden. Omstreeks 1850 werkte de firma met 35 weefgetouwen. Daarmee waren de Van Leyden's een zeildoekfabrikant van gemiddelde grootte: de 12 fabrieken die in Krommenie doek produceerden beschikten toen over gezamenlijk 434 getouwen.

Spinnerij van de firma van Leyden circa 1900 GAZ 25.094.05563. Gezicht vanaf de Vaartdijk, destijds was tussen de dijk en de fabriekspannen de dijksloot nog aanwezig. Het terrein is bereikbaar via een houten brug.

Vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw ging het bergafwaarts met de Hollandse zeildoekweverijen. De zeilvaart werd gaandeweg vervangen door de stoomvaart en hiermee verviel de vraag naar zeildoeken snel. De veen na de andere weverij in Krommenie werd opgeheven. De firma van Leyden en de grote weverij van Kaars Seijpenstein aan de Padlaan waren de enige die overleefden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was er een enorm gebrek aan grondstoffen. Daarnaast waren er de blokkades op zee die ervoor zorgden dat er geen internationale handel kon worden gedreven. Toen de oorlog voorbij was bleken voortvarende fabrikanten in de VS het grote marktaandeel van de Krommenieer weverijen te hebben overgenomen, met kwaliteiten die nog niet in Holland gemaakt konden worden. Het is daardoor met de zeildoekweverijen nooit meer zoals vanouds geworden. Welliswaar schakelde de inmiddels NV geworden D. van Leyden en Zn. (Weverijen NV) over op bijvoorbeeld de vervaardiging van waterdichte dekkleden en later op de productie van lichte geprepareerde doeksoorten van vlas- en kunststofvezels. Het bedrijf had al vanaf 1903 een vlasspinnerij ingericht. De marges werden onder druk van de internationale concurrentie steeds kleiner. Het 100 man tellende bedrijf werd in 1965 overgenomen door Nijverdal –Ten Cate uit Almelo en de productie in Krommenie werd al snel gestaakt. Dit betekende voor de noordelijke Zaanstreek het einde van een eeuwenoude bedrijfstak.

Stoomweverij met ketelhuis, machinekamer en schoorsteen van de firma van Leyden circa 1900. De fabriek is meerdere malen uitgebreid. Om de fabriekspanden zijn de droogrekken voor de garen zichtbaar. Het perceel van de burens (later linoleumfabriek) is afgescheiden door middel van een sloot. De bomenrij toont waarde achterzijde van de Hoofdstraat van Krommenie, haaks op de polderstructuur, zich bevindt.

Gezicht vanaf de Nauernasche Vaart in westerlijke richting c.1910 GAZ 21.57253. De lang, voormalig agrarische percelen aan de Nauernasche Vaart zijn vanaf dit perspectief goed afleesbaar. Rechts het perceel van de firma Van Leijden met de droogrekken in langsrichting herkenbaar aanwezig.

Gezicht van de Hervormde kerk aan de hoek Zuiderhoofdstraat, Heiligeweg in oosterlijke richting c.1910 GAZ 21.57253. De lange percelen aan de Nauernasche Vaart zijn vanaf dit perspectief goed afleesbaar. Links de stoomweverij van de firma Van Leijden met twee schoorstenen.

2.4 Chromos

Industriële drukkerij, aanvankelijk te Zaandijk, later Krommenie. Het bedrijf ontstond op 1 augustus 1955, toen de directie van offsetdrukkerij Litho Zaanlandia Kleiman en Koene uiteenviel. H.D.P. Koene ging als enig eigenaar van industriële drukkerij Chromos verder. Aanvankelijk was het bedrijf gevestigd aan de Lagedijk te Zaandijk op 1500 vierkante meter. In 1966 verhuisde het naar een terrein tussen de Nauernasche Vaart en Noorderhoofdstraat te Krommenie (10.000 vierkante meter). De voormalige weverijen van de firma Van Leijden.

Het bedrijf, waarvan de omzet in de loop der jaren groeide van 1 tot 33 miljoen gulden, maakte verpakkingsdrukwerk voor de voedings- en genotmiddelen-, farmaceutische-, geneesmiddelen-, huishoudelijke-, en speelgoedindustrie. De afzetmarkt lag voornamelijk in de Benelux en Engeland. In 1974 werd bij het bedrijf, als eerste in de Benelux, een vierkleurenpers geplaatst. In 1982 kocht het bedrijf een deel van het bedrijfscomplex van de voormalige zuivelgroothandel NCM om de bereikbaarheid via de Noordervaartdijk te verbeteren en het centrum van Krommenie van bedrijfsverkeer te ontlasten. In 1984 droeg H.D.P. Koene zijn aandelen over aan B.J. Schaar en R. IJkel, die vanaf dat moment de directie vormden. In 1991 had Chromos BV 150 personen in dienst.

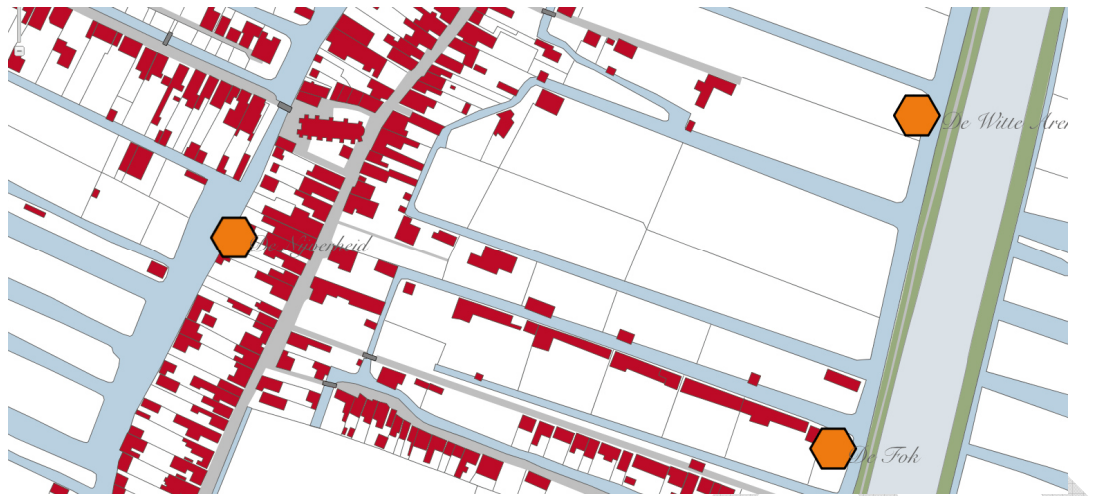
2.5 Knijnenberg

Het bedrijf ontstond uit een boekbinderij, annex winkel, die op 17 november 1873 door Aart Knijnenberg werd begonnen. In 1902 begon zijn zoon Cornelis een drukkerij in de zaak van zijn vader. Het bedrijf groeide gestaag, zodat er in 1905 aan de Zuiderhoofdstraat 74 een nieuw pand in gebruik kon worden genomen.

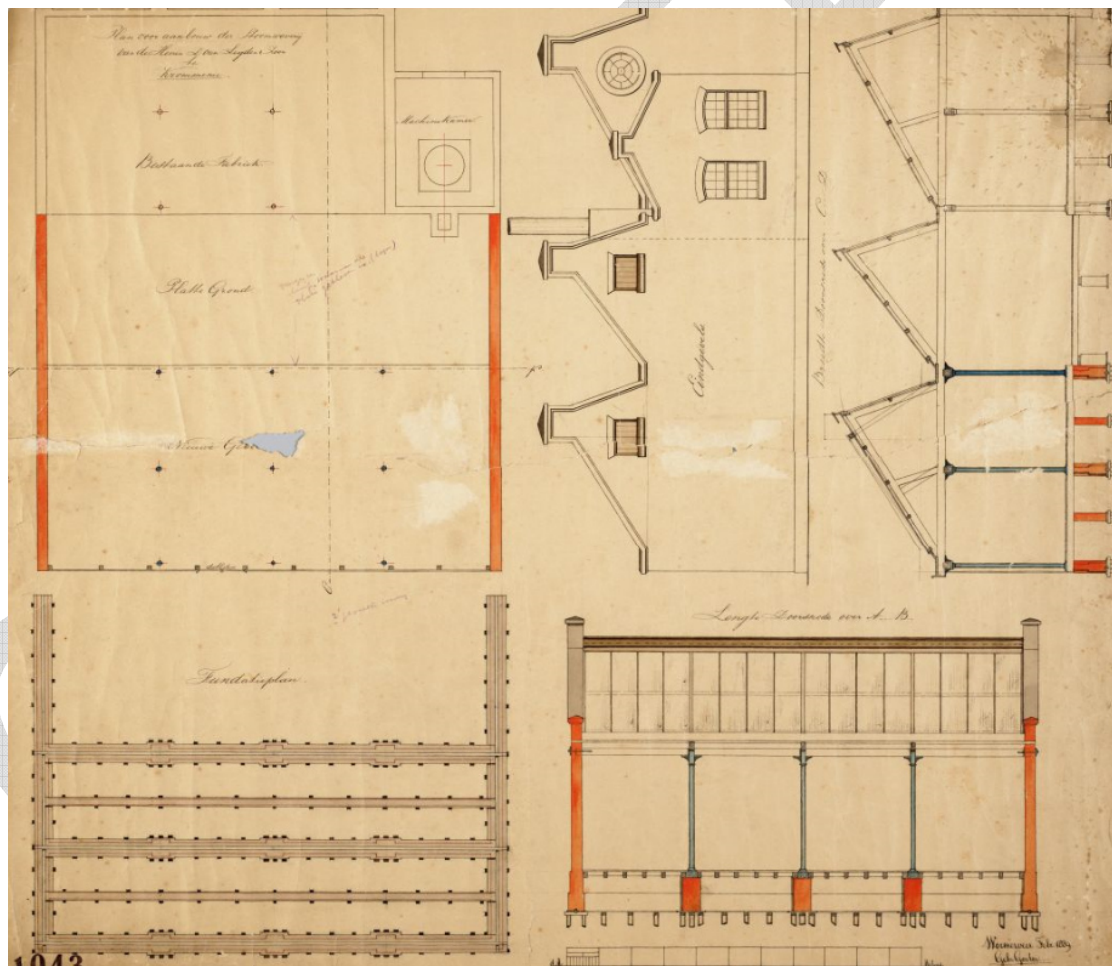
In 1916 nam de zoon het bedrijf over en in 1924 werd een uitleenbibliotheek aan het bedrijf verbonden, die tot 1953 bleef bestaan. In de crisisjaren begon men met de uitgave van De Krommenieër (eind jaren zestig van de 20e eeuw overgedragen aan De Typhoon). Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd C. Knijnenberg opgevolgd door A. en S. Knijnenberg, die op hun beurt eind 1968 plaats maakten voor C. Knijnenberg Sz. (directeur grafische onderneming) en J. Knijnenberg Az. (directeur detailhandel). De juridische vorm veranderde in de loop der jaren van eenmanszaak via cv, fa en nv naar bv. Eind 1968 ontstond A. Knijnenberg Beheer bv met als dochters Drukkerij A. Knijnenberg bv en Boek- en kantoorboekhandel A. Knijnenberg bv. Het hoofdkantoor was sinds 1972 gevestigd in een Zaanse houten rijksmonument aan de Zuiderhoofdstraat 70. In 1973 startte men met de productie van boeken in rotatie-offset en in 1985 werd een drukkerij in Rijswijk met als specialisatie tijdschriften opgezet. In 1987 werd reclame en handelsdrukkerij Calff & Meischke te Amsterdam overgenomen.

In 1986 werd de oorspronkelijke boekwinkel aan de Heiligeweg verhuisd naar de Padlaan 1 (het zogenoemde 'Weversend', een voormalig grenen zeildoekpakhuis van de Zaanse familie Sijpesteijn). In 1988 werd een huurwinkelpand in Heemskerk betrokken. In 1987 startte het bedrijf met de levering van automatiseringssystemen voor het grafisch vakgebied en van diensten voor 'electronic publishing', wat leidde tot de overname van Texom in Hoofddorp. Op 1 januari 1989 werden de werkmaatschappijen overgedragen aan een nieuw opgerichte vennootschap Knijnenberg bv. Het preferente aandelenkapitaal van de familie nam geleidelijk af. Verder vond financiering plaats met achtergestelde leningen via de Nationale Investeringsbank en andere typen bankfinanciering. Anno 1991 was Knijnenberg producent en leverancier van grafische producten en diensten met een omzet van ongeveer 44 miljoen gulden en 200 medewerkers, waarvan 90 in de Zaanstreek.

2.6 Bouwgeschiedenis perceel

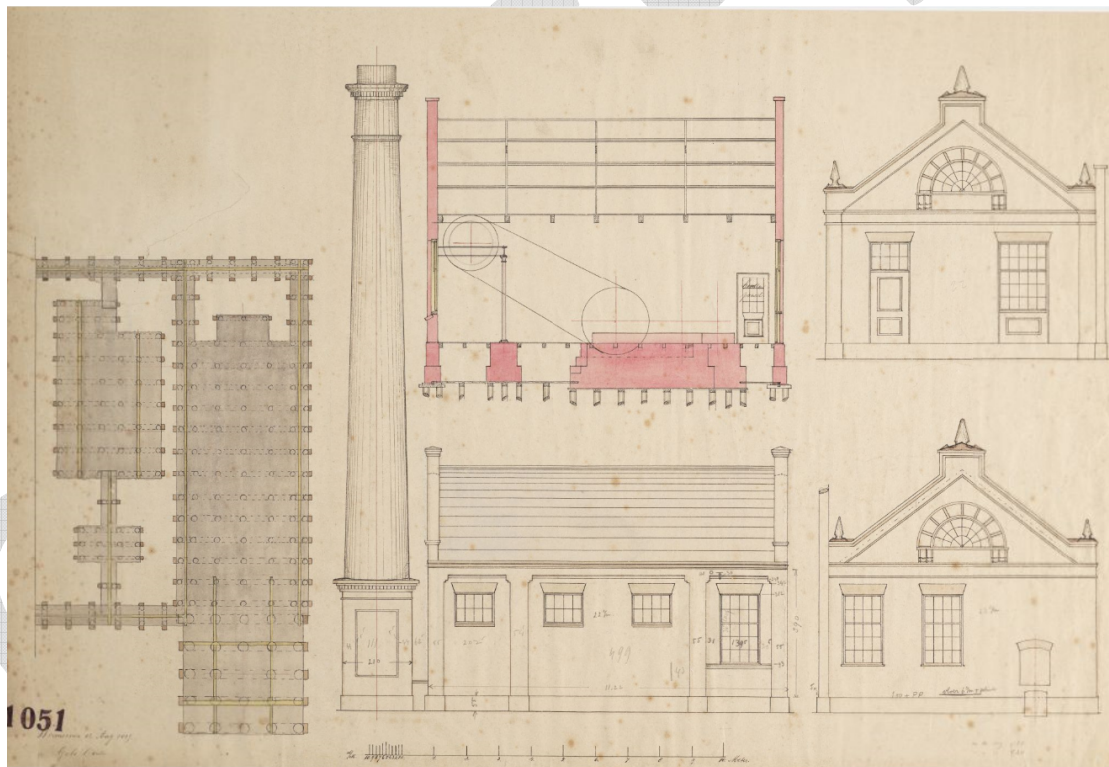
Gedigitaliseerde kadastrale minuutplan 1812. De diepe percelen tussen de Hoofdstraat en de Vaartdijk zijn agrarisch ingericht

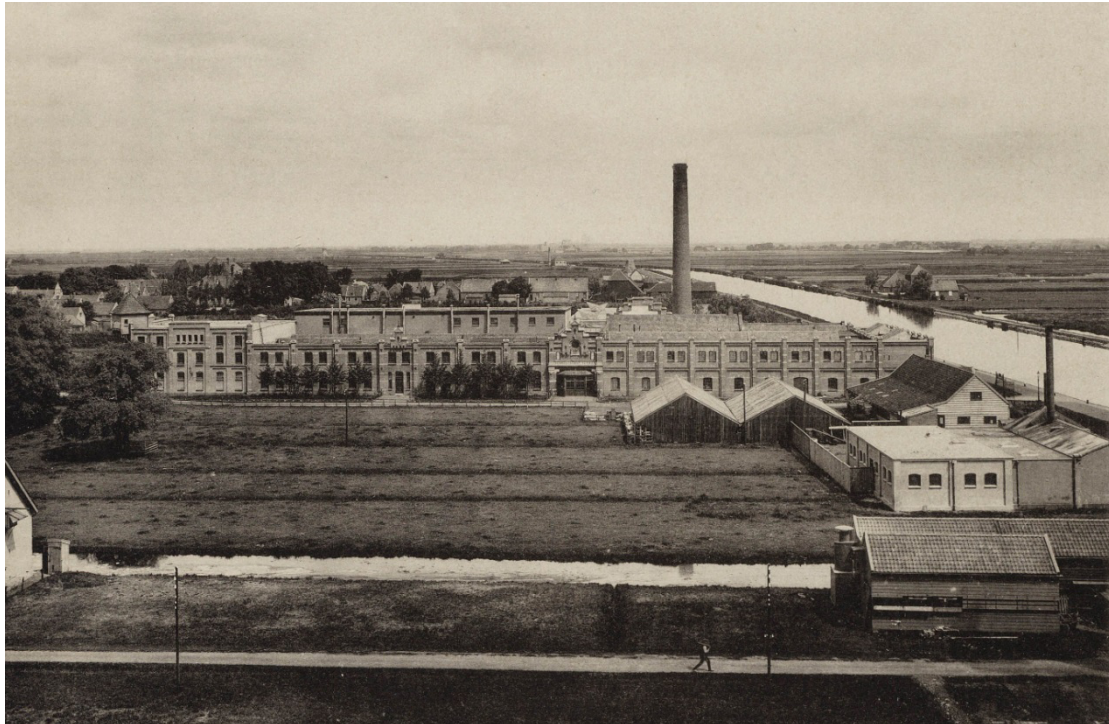
1888: Tekening Gebr. Gorter voor de uitbreiding van de stoomweverij. Oudste bewaarde bouwtekening van het perceel. Wanneer de fabriek is gesticht is niet bekend.

Circa 1900: Spinnerij aan de Vaardijk, met brug over de wegsloot. Bouwdatum onbekend maar voor 1888. Het aangebouwde ketelhuis aan de spinnerij (1910) is op deze foto nog niet gerealiseerd. Op de achtergrond zijn de fabrieken van de Verblifa zichtbaar.

1889: Tekening van de Gebr. Gorter voor de bouw van een ketelhuis, machinekamer en schoorsteen. Op de schoorstenen na is deze bebouwing nog aanwezig.

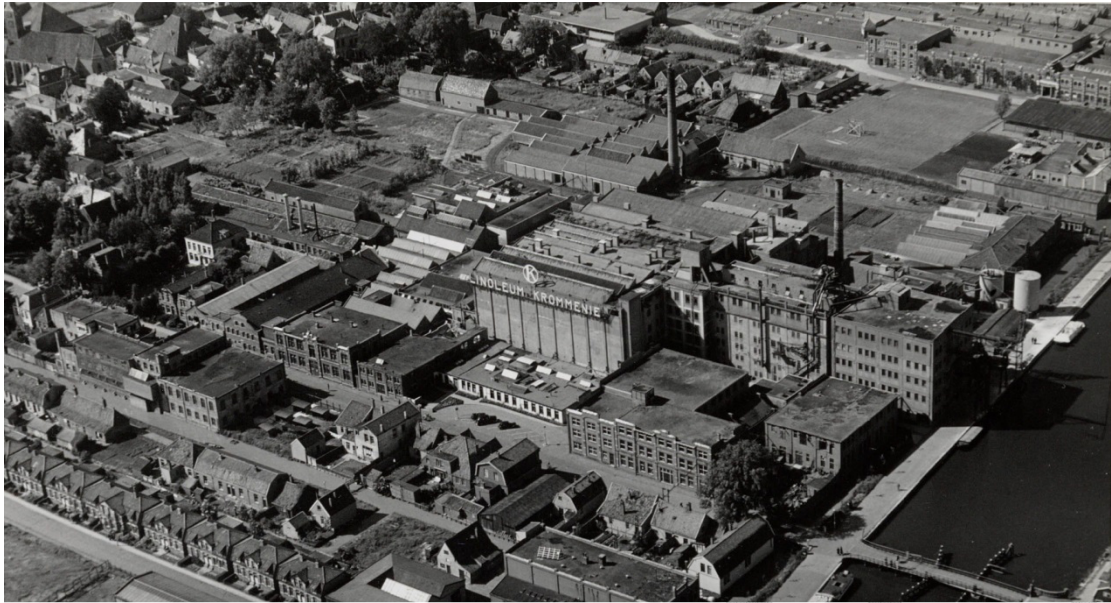

Circa 1905: Gezicht op de fabriek van de Verblifa, het perceel van Van Leyden op de voorgrond. Rechts de houten schuren achter de spinnerij. De luiken in de voorste schuur zijn typisch voor het luchten van de weverijen. Geheel links een fragment van het ketelhuis van de stoomweverij.

Fragment kaart 1910. De spinnerij aan de Vaartdijk is aanwezig, halverwege het perceel is ook de stoomweverij, ketelhuis en schoorsteen gebouwd.

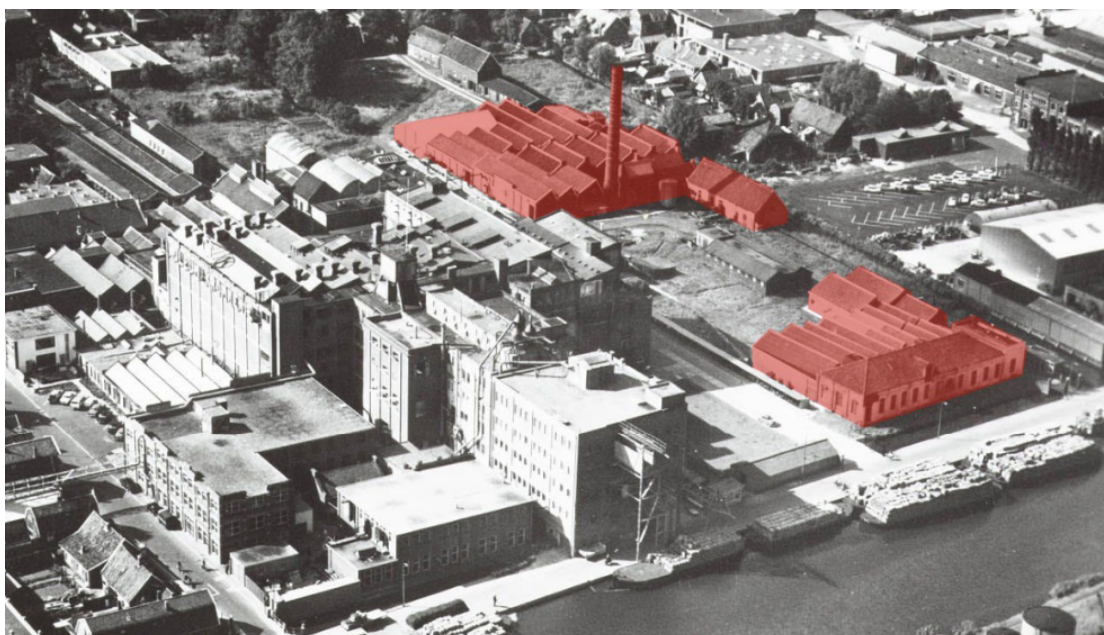

Circa 1935: Luchtfoto in noordelijke richting. De linoleumfabriek in volledig vorm. Daarachter de uitgebreide stoomweverij met schoorsteen halverwege het perceel. Ook de spinnerij aan de Vaartdijk is uitgebreid aan de achterzijde. De dijsloot is gedempt en de weg op de Vaartdijk is verbreed.

Circa 1965: Gezicht vanaf de Hervormde kerk aan de Zuiderhoofdstraat. Het terrein van Van Leyden is met enkele uitbreidingen verdicht. Dit is de volledige bebouwing die vanuit de stoomweverij is gerealiseerd. Hierna zal na overname de productie verplaatsen naar een locatie buiten Krommenie. Het terrein wordt overgenomen door Chromos drukkerij.

Circa 1965: Luchtfoto vanaf de Nauernasche Vaart. In rood aangegeven de historische bebouwing van Van Leijden dat in de huidige situatie nog aanwezig is.

Circa 1975: Luchtfoto vanaf de Zuiderhoofdstraat. Het perceel is door het vernieuwde gebruik door de firma Chromos vol bebouwd. In rood de historische bebouwing van de firma Van Leijden en firma Knijnenberg.

1980: De linoleumfabrieken staan leeg. De door Chromos overgenomen spinnerij (geheel rechts) is in gebruik genomen als onderdeel van de drukkerij en vergroot met een extra bouwlaag..

1984: De linoleumfabrieken zijn gesloopt. Rechts ervan is het terrein van inmiddels Chromos in zijn huidige vorm volledig bebouwd.

3 Waardering

3.1 Huidige situatie

In de huidige situatie zijn de afzonderlijke bouwdelen nog afleesbaar. De vele verbouwingen uitbreidingen hebben ervoor gezorgd dat er een vrijwel aaneengesloten gebouwd volume is ontstaan. Met name vanuit zuidelijke richting zijn voornamelijk recenter geplaatste gevels zichtbaar. Toch is op plaatsen zicht op de 19^e eeuw bakstenen volumes. Het gehele perceel is grofweg in drie delen te verdelen. Aan de Noordervaartdijk is de voormalige spinnerij nog aanwezig. Het middendeel met de voormalige stoomweverij is aanwezig maar verbouwd en aangebouwd met vele volumes. Aan het Spinderspad, bij de Zuiderhoofdstraat staat de voormalige drukkerij van Knijnenburg.

Voormalige drukkerij van Knijnenburg.

De drukkerij is als volume los van de overige bebouwing op het perceel in zijn geheel aanwezig. Het pand bestaande uit een houten volume van één laag met kap, een metselwerken aanbouw over twee lagen aan de achterzijde en een metselwerken volume van twee lagen daarachter.

De voormalige stoomweverij met ketelhuis en machinekamer is zichtbaar in de geveltoppen achter de begroeiing. Het geheel is veelvuldig uitgebreid en deels voorzien van nieuwe gevels. De schoorsteen is verdwenen

De voormalige spinnerij aan de Noordvaardtdijk is nog aanwezig. Het volume is vergroot met een extra bouwlaag waardoor de schildkap is verdwenen. De gietijzeren ramen zijn de enige delen die niet nieuw zijn voorzien van een plaatmateriaal. De uitbreiding met het ketelhuis is in de verdeling van de gevel nog afleesbaar. De schoorsteen is verdwenen.

3.2 Waardering

De bebouwing behorende bij de voormalige drukkerij van de firma Knijnenburg is als één geheel herkenbaar aanwezig. De voormalige boekwinkel, boekbinderij aan de Zuiderhoofdstraat (nummer 72) is geen onderdeel van dit perceel. Dit pand is grotendeels herbouwd. Het achterliggende volume, waarschijnlijk gebruikt geweest als drukkerij is in drie bouwfases afleesbaar. Een houten volume van één laag met kap, te dateren tot het laatste kwart van de 19e eeuw. Daarachter een tweelaags bakstenen volume, plat gedekt met metselwerken versieringen in de top. Te dateren op omstreeks 1910. Daarachter een eenvoudig plat volume van één laag in baksteen, te dateren op naoorlogse bouw. Met deze drie bouwfases is mogelijk de volledige bouwgeschiedenis van een lokale onderneming afleesbaar. De eerste twee fasen in hout en tweelaags gedetailleerd volume is waardevol voor de ontwikkeling aan de Zuiderhoofdstraat van Krommenie.

De bebouwing aan de zijde van de Nauernasche Vaart is in de huidige situatie geheel aaneen gebouwd. Het cluster bevat de oorspronkelijke bebouwing van de spinnerij en de stoomweverij, de latere uitbreidingen van de firma Van Leyden en de latere uitbreidingen van de firma Chromos.

De eerste bebouwing, van vermoedelijk 1870 (paars) is historisch waardevol als onderdeel van de lokale zeildoekfabricage. Deze stoomweverij is een van de grote weverijen van Krommenie geweest, een dorp dat sinds de 17^e eeuw bekend stond voor de fabricage van zeildoeken. Een ambacht dat op deze locatie tot na de Tweede Wereldoorlog is uitgevoerd. Daarmee is deze bebouwing cultuurhistorisch zeer waardevol. Ook de architectuur van de gebouwen is waardevol. De spinnerij aan de Vaartdijk is aangetast maar afleesbaar. De achterliggende stoomweverij is grotendeels onaantastbaar aanwezig.

De aan- en verbouwingen zijn bij de schaa sprong in kwaliteit achteruit gegaan. De aanbouwen aan zowel de spinnerij als de weverij met onder andere het ziedhuis (in rood) zijn cultuurhistorisch waardevol voor de ontwikkeling van een bedrijfstak dat internationaal concurreerde. Hiermee was een continue aanpassing van de materiaalverwerking noodzakelijk.

De aanbouwen van de periode Chromos bevatten geen waarden.

4 Aanbevelingen

Met de herontwikkeling van het voormalige terrein Chromos zou de historische waarden van een deel van de aanwezige panden behouden moeten blijven. Met name de opkomst en ontwikkeling van de stoomweverij voor de fabricage van zeildoeken is op het huidige perceel afleesbaar. Deze ontwikkeling is van grote waarde voor de geschiedenis van Krommenie en is daarmee zeer behoudenswaardig. De architectuur van de eerste panden zoals de spinnerij en de stoomweverij, later uitgebreid met ketelhuis en machinekamer is volledig intact en zeer waardevol voor de architectonische ontwikkeling binnen de industriële revolutie.

Nader onderzoek zal moeten aantonen in hoeverre de bouwkundige staat van de huidige panden een eventuele toekomstwaarde in de weg staat.

De stedenbouwkundige opzet van het perceel past binnen de rij percelen aan de vaart met grote gebouwen parallel aan de Vaart en achterliggende grote fabrieksobjecten. Deze opzet, het contrast met het dorpslint zou bij herontwikkeling behouden moeten blijven.

Paars: behouden en restaureren

Rood: behouden waar mogelijk

Geel: indifferent

Blauw: verstorend element

5 Bronnen

- Ankum, L.A, en Jan Pieter Woudt.(1991). Encyclopedie Van De Zaanstreek. Zaanstad: Stichting Behoud Zaans Streekeigen.
- <http://www.zaans-industrieel-erfgoed.nl>
- <http://www.regiocanons.nl/noord-holland/zaanstreek>
- <http://archieff.zaanstad.nl/beeldbank/>

CONCEPT

CONCEPT